

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח * www.daat.ac.il

נ ס פ ח י ם

מאה שמונים וחמשה אלף, וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים: ויסע וילך וישב סנחריב מלך אשור וישב בנינוה, הכונה היא על התפרצות אש פתאמית בלילה בקשר עם רעידת האדמה שהיתה בירושלם וכיחוד כהר הצופים וסביבתו ועד גיא בן-הנום אשר שם חנה חיל אשור בכואו דרך נוב וגבעת שאול, ועד ירושלם העיר עצמה לא הגיעה כי אם במעט. הרעידה והאש המתפרצת אולי באותו הלילה שהגיע סנחריב עד ירושלם הבהילוהו הוא ומחנהו ומחרו לברח, ורבים מהם נפלו חללים בעת הבהלה והתפרצות האש והגזים והעשן והרעש, בהיות ירושלם ורמלה ויריחו משלש וולקני.

כי בשעת רעידת האדמה בא"י יקרה ג"כ כי האדמה נבקעת ועשן רב מתפרץ ממנה, זה נראה ממה שספר בעתוני א"י המקומיים בשעת רעידת האדמה ביולי 1927 כי „חוקרים צרפתים שהיו אז בבקעת יריחו ספרו כי בקרבת נבי-מוסא נפתח בקע גדול ועשן רב פרץ מתוכו משך שעות אחדות וכאלו נוצר הר אש פתאמי, ולאחר כמה שעות נתפזרו ענני העשן והכל חזר למצבו הרגיל“.

העבודות האלה מבארות לנו יפה פסוקים רבים בישעיה:

בפרק י (5—17), הפסקה המתחילה „הוי אשור שבט אפי' נאמרה בודי על סנחריב, כי בה נזכרים (9), דברי מלאכיו הכתובים גם בישעיה ל"ו 19.

ובכן הוא אומר: והי כי יבצע ה' מעשהו.... אפקד על פרי גדל לבב מלך אשור...: לכן ישלח ה'.... ותחת כבודו יקד יקוד כיקוד אש: והיה אור ישראל לאש וקדושו ללהבה ובערה ואכלה שיתו ושמירו (של אשור) ביום אחד, (י 12, 16, 17).

בפרק כו 11 כתוב: „אף אש-צריך תאכלם, וכנגד זה (12): ה' תשפת שלום לנו, ובפרק כח 21 הוא אומר: כי כהר פרצים יקום ה'.

בפרק כט (3—8) מספר על מצור ירושלם והרחקת שמי המצור עליה פתאם בתאור זה: „וחניתי כדור עליך וצרתי עליך מצב והקימתי עליך מצורות“, ואח"כ הוא מדבר על אחרית צריה: „והיה כאבק דק המון זריך וכמץ עבר המון עריצים והיה לפתע פתאם: מעם ה' תפקד זאת ברעם וברעש וקול גדול סופה וסערה ולדהב אש אוכלה: והיה כחלום חזיון לילה המון כל הגוים הצבאים על אריאלי“:

בפרק ל (27—33) מדבר בפרוש על אשור ועל מלכו: „הנה שם ה'.... בער אפו וכבד משאה.... כאש אוכלת....“.

וליהב אש אוכלה כי מקול ה' יחת אשור... כי ערוך מאתמול תפתה גם הוא למלך הוכן... מדרתה אש ועצים הרבה נשמת ה' כנחל גפרית בערה.

ובפרק ל"א (8, 9) ישנו רמז על מה שמספר במלכים ב' י"ט 35 כי: מלאך ה' יצא והכה במחנה אשור: „ונפל אשור בחרב לא איש וחרב לא אדם תאכלנו...: נאם ה' אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלם.

וכן הננו קוראים בפרק ל"ג (3, 11-14): מקול המון נדדו עמים מרממתך נפצו גוים: „אש תאכלכם: והיו עמים משרפות שיד קוצים כסוחים באש יצתו“:

ואח"כ קורא הנביא אל יושבי העיר החוטאים שיקחו מוסר מהענש הגדול אשר העניש האל את אשור ע"י האש האוכלת.

„פחדו בציון חטאים אחזה רעה חנפים: מי יגור לנו אש אוכלה מי יגור לנו מוקדי עולם.

ועל העיר ציון אשר לא קרה אותה כל דבר בשעת הרעידה הוא קורא בשמחה (16): „הוא מרומים ישכן (בהר ציון ובירושלם למעלה מגיא בן-הנום והתפת) מצדות סלעים משגבו: (20) חזה ציון קרית מועדנו עיניך תחזינה ירושלם נוה שאנן (כנגד הזעזועים שבמקום מחנה אשור) אהל בל יצען בל יסע יתדותיו לנצח...:

ואולי רומזים על מארע זה גם הפסוקים שבפרק כ"ד (18-20): כי ארבות ממרום נפתחו וירעשו מוסדי ארץ: רעה התרועעה הארץ פור התפוררה ארץ מוט התמוטטה ארץ: נוע תנוע ארץ כשכור והתנוודה כמלונה:

הד המארע הכביר הזה מצא לו מקום לדעתי גם במזמורים אחדים בספר תהלים המדגישים כי בשעה של תנודת הארץ החזקה קרוב לירושלם ולהיכל ה' נשארה ירושלם וההיכל כ„נוה שאנן“ בשקט גמור.

זהו לדעתי תכן מזמור כ"ט אשר בו מתאר כל תקף קול האלהים „השובר ארזים ומשבר ארזי הלבנון (פסוק 5), ומרקידם כמו עגל וכו' (6), ושהוא חוצב להבות אש (7), ויחיל מדבר ויחיל מדבר קדש (8), זאת אומרת כי הרעידה היתה מקצה הארץ ועד קצה, מן הלבנון בצפון ועד קדש בדרום, — ובאותה שעה „בהיכלו כלו אמר כבודי, ז"א השקט שבהיכלו מראה כבוד האלהים.

אולי על זה רומזים גם הפסוקים במזמור מ"ח המספר כי „חמלכים

(השוה ישעיה י' 8: כי יאמר - אשור - הלא שרי יחדו מלכים) נועדו עברו יחדו: ... נבהלו נחפזו: רעדה אחזתם שם... ברוח קדים תשבר אניות תרשיש" (5 - 8) ואח"כ הוא עובר לדבר על גדלת ציון ומבצירה (13, 14). ועל שם אלהי ישראל אשר גדלתו נודעה ע"י המעשה הזה בכל הארץ (4, 11, 12).

יותר בולטים המעשים האלה בפרק מ"ו אשר בו מדבר, על "המיר ארץ ומוט הרים" (3), ו"רעש הרים" (4), ועל תת האלהים קולו והארץ הזועזעה (7) וע"י זה "מטו ממלכות (7), ובאותה שעה, נהר פלגיו ישמחו עיר אלהים".... כאלו לא קרה דבר מסני כי "אלהים בקרבה בל תמוט יעזרה אלהים לפנות בקר" (6) רמו למקרה שקרה את מחנה אשור בלילה ובהקיץ יושבי ירושלים בבקר ראו את עזרת האלהים.

וכן גם מזמור צ"ז המדבר על העובדה כי בהראות האל כח ממשלתו ומעשהו באשור שמחה הארץ כלה (פסוק 1). ואח"כ (3 - 5) הוא מתאר את המעשה: "אש לפניו תלך ותלהט סביב צריו:.... ראתה ותחל הארץ: הרים כדונג נמסו...": וע"י התפרסם שם האל בכל העולם (6) וכל עובדי הפסילים בושו (7), ורק ציון שמחה למען המשפט אשר עשה האל באויבי עמו (8).

הערות:

א. מאמרי זה כתבתי ופרסמתי באנגלית בספר Oriental Studies in honour of S. E. Pavry שנתפרסם בשנת 1930 (תר"ץ).

אחרי כן שמחתי לקרא בספר "פירוש על תהלים" מאת שארי הריר זלמן סינס, שנדפס בשנת תרצג, את רבריו על הכתוב בתהלים כט 7: "קול ה' חוצב להבות אש": מרמו על ההופעה המצויה כי בשעת רעש הארץ נפתחים לועי הרי געש להריק אש מקרבם, והוא מביא לראיה את הכתוב בס' Wulkan מאת Dr. Haas צד 299, "וכי היו בא"י הרי שרפה יוצא מיהושע כ"ד ל' מהכתוב שם: בתמנת סרח אשר בהר אפרים מצפון להר געש", אלא שבפרושו לישעיה כט 6 הוא אומר: נראה כי בליל מגפת מחנה סנחריב נחך פתאום גשם שוטף עם קולות וברקים בהמחנה: "רעם ורעש וקול גדול" הם הרעמים יולהב אש אוכלה" הם הברקים שהמלאך רב ויכחד על ידם כל גבור חיל ונגיד ושר במחנה אשור, ובהערתו הוא מביא דוקה פסוקים המורים על שרפה, וגומר: ולזה אולי רמזו חז"ל במאמרם בסנהדרין כי מיתתם של מחנה סנחריב היתה נשמה נשרפת וגוף קיים. שכן הוא בנפגעים בברקים.

אבל בא"י אין מקרים של ינסגעים בברקים, ומלבד זה זכרון האש הוא הרבה יותר בספר זה מאשר זכרון גשם שוטף.

ב. גם הר' מנדל וואהלמן בספרו יתקופת ישעיהו וחזיונותיו" שנתפרסם בשנת תרפ"ט מביא בציונים ציון X בשם ימוקדי עולם בגיהנום, ובו הוא מדבר על הצד הוולקני שבהרי ירושלים ומזכיר כי פרץ בימי חזקיהו הוולקן שכבה אחרי שפרץ בימי עזיהו, וכי חז"ל בערובין ייט ע"א אומרים כי מגי הגשם שבירושלים עולה עשן, וכן הוא מזכיר כי חז"ל ידעו עפ"י המסורת שבידם כי וולקן זה השמיד את מחנה סנחריב באמרם בסנהדרין צ"ד על הכתוב, ותחת כבודו (של אשור) יקד יקוד כיקוד אש (ישע') "כשרפת בני אהרן, מה להלן שריפת גשמה וגוף קים אף כאן שריפת גשמה וגוף קים", וכונתם בזה לאלה מהאשורים שמתו ע"י הריח הארסי של שריפת הגפרית בתוך הלבנה, והוא מביא גם דברי התרגום על הכתוב: וישלח ה' מלאך ויכחד וכו' במחנה מלך אשור (דה"ב לב 21): ושדר מימרא דיי' מיכאל וגבריאלי מלאכיא ושיצי... באשא מנתכא ואוקיד נשמתהון בגותהון, ז"א... והוא השמיד את מחנה אשור על ידי האש הגתכת וישרף את נשמתם בקרבם. עפ"י כל הדברים האלה מתברר כי השערתנו בנוגע להשמדת מחנה אשור ע"י אש שהתפרצה בשעת רעש היא נכונה, ושמחתי כי כונתי לדעת חכמינו הקדמונים.

ב. צמודים וזוגי אותיות בספר ישעיה

ספר ישעיה הוא אחד הספרים הפיוטיים בתנך אשר במ רבו כל מיני הצמודים וזוגי האותיות, ופה יובאו עפ"י סדר המצאם בספר, מבלי הבדל במינם:

זרע מרעים (א 4); עם עמרה (9); שריך סוררים (28).
והאלילים כליל יחלף (ב 18); לערך הארץ (21).
כָּרַם... בְּקָרְן (ה 1); שמיר ושית (6); למשפט והנה משפת,
לצדקת והנה צעקה (7); וירד הדרה (17); קש לשון אש וחשש (24);
מרחוק ושרק לו מקצה הארץ והנה מהרה קל (26).
עמו כנוע עצי יער (ז 2); אם לא תאמינו כי לא תאָמנו (9);
בנחלי הבתות, ובנקיקי הסלעים ובכל הנעצוצים ובכל
הנה לוליים (19) (שורה של אותיות נכפלות באותה מלה); שמיר
ושית (24).
וקלל במלכו ובאלהיו ופנה למעלה (ח 21).
סאון סואן (ט 4); צרי רצין (10); אש, איש (18).
ולעצביה... יבצע (י 11, 12); כנף, ופוצה פה ומצפצף (14);
ומטהו—ומטהו (24, 26); עברו מעברה (29) הקשיבי לישת,
עניה ענתות (30); נרדה מדמנה (31).
שאר עמו אשר ישאר מאשור, כאשר (יא 11). באים
מארץ מרחק מקצה השמים (יג 14, 5); כשד משדי (6); ונבהלו...
וחבלים יאחזון, כילדה יחילון (8); לשום לשמה... ישמיד (9);
רדה באף... מרדף (יד 6); שם ושאר ונין ונכד (22); מעליהם
עלו וסבלו מעל (25).
יריעו... ירעה (טו 4); דימון דם (19).
על קיצך ועל קצירך (טז 9); וקרבי לקיר (10).

דמשק מוסר מעיר... מעי מפלה (יו 1); עזבות ערי ערער לעדרים (2); שכחת אלהי ישעך, וצור מצוך לא זכרת, וזמרת זר תזרענו (10); המון עמים רבים כהמות ימים יהמיון (12). לכו מלאכים קלים אל (יה 2).

נדף ואיננו: ואנו הדיגים (יט 8,7)¹; צען יעצי... עצה (11). נפלה נפלה בכל וכל פסילי אלהיה (כא 9); שמר מה מלילה. שמר מה מליל (11); ביער בערב (13); דר נים: נדר: נדרו (13-15). מהילך... כי עלית כלך לגנות (כב 1).

רבים. זרע שחר קציר יאור (כג 3); לא חלתי ולא ילדתי ולא גדלתי (4); צר המעטירה אשר סחריה שרים, כנעניה נכבדי ארץ (8); עברי ארצך כיאר בת תרשיש (10).

ויאשמו ישבי... ישבי... ונשאר אנוש... תירוש... שמחי... שבת משוש... שאון... שבת משוש... בשיר לא ישתו... שכר לשתינו. נשברה... שמחה... משוש... נשאר... שמה ושאייה... שער (כד 6-12); צוחה... בחוצות (11); פחד ופחת ופח (17); אסיר על בור וסגרו על מסגר ומרב (22). רוח עריצים כזרם קיר (כה 4). צביח ומצדחה ותמציקים לה (כט 7).

על עם לא יועילו למו לא לעזר ולא להועיל (ל 5); על סוס נגוס על כן תנוסון (16); נותרתם כתרן (17); יחכה לחננכם ולכן ירום לרחמכם (18); לבב כחולך בחליל לבוא (29); בזעף אף (30). ת': בועם להתאמת הצלצול).

רכב כי רב (לא 1); ונס לו מפני חרב ובחוריו למם יהיו: וחתו מנס (8, 9).

לצדק ימלך מלך ולשרים למשפט (ואולי מפני זה באה האות ל במלת „ולשרים“) (לב 1); וכלי כליו (7); נשים שאננות... שמענה

1 דבר כזה, ז"א שלוב סוף פסוק בראש פסוק שלאחריו נמצא גם במקומות אחרים, כגון: ישישו כי ימצאו קבר: לגבר... (איוב ג 22, 23); לא עדה עליו שחל; בחלמיש שלח ידו (שם, כח 8, 9).

(9) ; מרעה עדרים : עד יערה עלינו רוח ממרום והיה מדבר לכרמל והכרמל ליער יחשב (14, 15).

אבל אמללה ארץ החפיר לבנון קמל (לג 9) ; נהרים יארים רחבי ידים (21).

מחלב כליות אילים (לד 6) ; זבח ... וטבח (6).

ששון ושמחה ישיגו ונסו (לה 10).

מבשרת ירושלם הרימו אל תיראי אמרי לערי (מ 9) ; כרעה עדרו ירעה בורעו (11) ; מי מדד בשעלו מים ושמים (12) ; חוגג... כחגבים (22) ; וגם נשף בהם ויבשו וכערה כקש תשאם (24) ; ולאין אונים (29).

העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו (מא 2) ; כקש נדף קשתו (2) ירדפם יעבר שלום ארץ ברגליו (3) ; קרא הדורות מראש (4) ; ראו איים וייראו (5) ; מקצות הארץ ומאציליה (9) ; אשים מדבר לאגם מים וארץ ציה למוצאי מים (18) ; בערבה ברוש תדהר ותאשור (19) ; ופעלכם מאפע (אולי לשם זה באה העין במלת „מאפע“) (24).

לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים (מב 8) ; יעיר קנאה יריע (13) ראות רבות ולא תשמר (20).

ואתם עדי... מבלעדי... בל ידעתי (מד 8) ; ואפה לחם אף יפעל אל (15) ; ואף אפיתי על גחליו לחם אצלה בשר ואכל (19).

יוצר אור ובורא חשך עשה שלום ובורא רע (מה 7) נכלמו כלם (16) ; עד עולמי עד (17) ; תכרע כל ברך תשבע כל לשון (23).

קרוו כרעו (מו 2) ; ועד שיבה אני אסבל אני עשיתי ואני אשא ואני אסבל (4) ; קרא ממזרח עיט מארץ מרחק (11).

קחי רחים וטחני קמח (מז 2) ; חשפי שביל גלי שוק עברי נהרות (שם) ; אולי תוכלי חועיל אולי (12).

בחרתיך בכור (מח 10) ; הוציאוהו עד קצה הארץ (20).

מי ילד לי את אלה ואני שכולה וגלמודה גלה וסורה ואלה מי גדל (מט 21).

אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם (נ 3) ; לי לשון למודים לדעת לעות (4).

- צור הצבתם ואל מקבת בור נקרתם (נא 1) ; ששון ושמחה ישיגון
נסו יגון ואנחה (11) ; אין מנהל לה מכל בנים ילדה (18).
- מצרים ירד עמי בראשונה לגור שם ואשור באפס עשקו (נב 4) ;
ההרים רגלי מבשר משמיע שלום . . . משמיע שלום (7).
- לא תאר לו ולא הדר ונראהו ולא מראה (נג 2) ; מחלל מפשעינו
מדכא מעונותינו מוסר שלומנו (5) ; לטבח יובל וכרחל לפני גזויה נאלמה
7. תשים אשם נפשו יראה זרע יאריך (10).
- בשצף קצף (נד 8) ; נפח באש פחם (16).
- ל-אמים . . . לאמים (נה 4) ; כאשר ירד הגשם והשלג מן
השמים ושמה לא ישוב (10).
- הנלוה אל יי לאמר הבדל יבדילני (נו 3) ; כלם כלבים אלמים לא
יוכלו לנבח (10).
- בחלקי נחל חלקך (נז 6) ; שכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש
אשכן (15).
- צמכם תמצאו חפץ וכל עצביכם (נח ד) ; ומצה תצומו (4)
תשיב משבת (13).
- נגששה כשלנו בצהרים בנשף באשמנים (נט 10) ; כעל גמלות כעל
ישלם חמה לצריו גמול לאיביו לאיים גמול ישלם (18).
- ולילה לא יסגרו להביא אליך חיל (ס 11) ; יעבדוך יאבדו
(12) ; ברוש תדהר ותאשור (13).
- פאר תחת אפר (סא 3) ; נכה אכריכם וכרמיכם (5) ; כארץ
תוציא צמחה . . . תצמיח . . . יצמיח צדקה (11).
- עברו עברו בשערים פנו דרך העם סלו סלו המסלה סקלו (סב 10).
וכבגר עדים כל צדקתינו ונגל כעלה כלנו (סד 5). למני . . .
ומניתי (11, 12) ; אשר המתברך בארץ יתברך (16).
- בטרם תחיל ילדה בטרם יבוא חבל לה והמליטה זכר (סה 7).

ג. חזרות בספר ישעיה

כרב הצמודים וזוגי האותיות בספר ישעיה כן הננו מוצאים במקומות רבים מלים יחידות או אחדות מאותם שרשים חוזרות שנית, ולפעמים גם קבוצות של מלים או משפטים שלמים חוזרים באותה צורה או בצורה שונה מעט, במקומות רבים מחזקת דרך זו את הבעת הדברים ונותנת לה תקף מיוחד.

והנה בזה רשימת חלק חשוב מהחזרות האלה:

משען ומשענה, כל משען לחם וכל משען מים (ג 1).

התאזרו וחתו, התאזרו וחתו (ה 9).

החקקים חקקי און, ומכתבים עמל כתבו (י 1); יקד יקד כיקד

אש (16).

רוח יי, רוח חכמה ובינה, רוח עצה וגבורה, רוח דעת ויראת יי

(יא 2).

כי בליל שדד ער מואב נדמה, כי בליל שדד קיר מואב נדמה (טו

1); עד אנלים יללחה ובאר אלים יללחה (8).

ערות על יאר, על פי יאר, וכל מזרע יאר (יט 7).

הבוגד בוגד והשוודד שודד (כא 2); והקשיב קשב, רב קשב (7); שמר!

מה-מלילה? שמר! מה-מליל? (11), צנוף יצנפך צנפה (כב 17).

נבלה הארץ, אמללה נבלה תבל, אמללו מרום עם הארץ (כד 4);

לעה התרועעה הארץ, פור התפוררה ארץ, מוט התמוטטה ארץ: נוע תנוע

ארץ (19, 20); על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה על האדמה (21).

מעוז לדל מעוז לאביון (כה 4); משתח שמנים, משתח שמרים,

שמנים ממחים, שמרים מזקקים (6) הלוט הלוט... והמסכה הנסוכה (7), זה

קוינו לו ויושיענו, זה יי קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו (9).

יעשה שלום לי, שלום יעשה לי (כו 5); הכמכת מכהו הכהו, אם

כהרג הרוגיו הרג (7).

ביין שגו ובשכר תעו... תעו מן השכר שגו בראה (כח 7);

צו לצו, קו לקו, זעיר שם זעיר שם... צו לצו, קו לקו, זעיר שם זעיר

שם (10; 13).

והיתה תאניה ואניה (כט 2), ברעם וברעש (6).

- כאשר יחלם ... והנה ... והקיץ ...
וכאשר יחלם ... והנה ... והקיץ ... (8).
- התמהמהו ותמהו, השתעשעו ושעו (9); לאמר קרא נא זה... לאמר
קרא נא זה (11, 12); מעשה לעשותו לא עשני, ויצר אמר ליצרו (16);
יקדישו שמי והקדישו את קדוש יעקב (23).
לעזו במעזו פרעה, ולחסות בצל מצרים:
... מעזו פרעה לבשת, והחסות בצל מצרים לכלמה (25, 3);
על עם לא יועילו למו
על עם לא יועילו (5, 6);
שברה: ושברה כשבר (13, 14); מפני גערת אחי, מפני גערת
חמשה (17).
ונדיב נדיבות יעץ, והוא על נדיבות יקום (לב 8).
הוי שורד ואתה לא שודר, ובוגד ולא בגדו בך, כהתימך שודד תושד,
כנלחך לבגד יבגדו בך: (לג 1);
מי יגור לנו אש אוכלה
מי יגור לנו מוקדי עולם (14);
יי שפטנו, יי מחקקנו, יי מלכנו (22).
ותגל ערבה ותסרח כחבצלת: סרח תסרח ותגל, אף גילת ורנן (לה)
(2,1).
- מיום עד לילה תשלימני;
מיום עד לילה תשלימני (לח 12, 13).
נחמו נחמו עמי (מ 1);
יבש חציר נבל ציץ ...:
יבש חציר נבל ציץ ...: (7, 8)
הלא תדעו, הלא תשמעו, הלא הגד ... הלא הבינותם ... (21)
אף בל נטעו, אף בל זרעו, אף בל שרש בארץ גזעם (24),
אף אין מגיד, אף אין משמיע, אף אין שמע (מא 26)
עשבם אוביש ... ואגמים אוביש (מב 15);
מי עזר ... מי עזר ... (19).
האמר ... האמר ... האמר ... (מד 26, 27, 28)
ולא ידעתני ... ולא ידעתני (מה 4, 5).
כרע ... קרם ... קרסו כרעו (מו 1, 2);
אני אסבל ... ואני אסבל (4);
ושבי ... שבי ... (מז 1);

כי לא תוסיפי יקראו לך
 כי לא תוסיפי יקראו לך (1, 5);
 אלמנה ... שכול: שכול ואלמן (8, 9); באשר יגעת מנעורייך...
 אשר יגעת סחריך מנעורייך (12, 15).
 ולא ידעתם ... ולא שמעתם ... גם לא שמעת, גם לא ידעת (6, 7, 8).
 הנה אלה ... והנה אלה ... ואלה ... (מט 12).
 יעיר בבקר, בבקר יעיר (נ 4). מי ... מי ... מי ... מי ... (8, 9, 10).
 הביטו אל ... ואל ... הביטו אל ... ואל (נא 1 3), נחם ... נחם ...
 (3); עורי עורי ... עורי (9); הלוא את היא ה ... הלא את היא ה ...
 (10); חמת המציק ... חמת המציק (13);
 אין מנהל לה מכל בנים ילדה
 ואין מחזיק בידה מכל בנים גדלה (18).
 עורי עורי לבשי ... לבשי ... (נב 1); מבשר ... משמיע ... מבשר ...
 משמיע (7) סורו סורו, צאו ... צאו (11).
 אל' ... כי לא ... ואל ... כי לא ... (נד 4); מי נח ... מי נח (9).
 לכו ... לכו שברו ... ולכו שברו (נה 1) מחשבותי מחשבותיכם ...
 דרכיכם דרכי ... דרכי מדרכיכם ומחשבותי מחשבותיכם (8, 9); תחת ...
 יעלה ... ותחת ... יעלה ... (13).
 מקבץ ... אקבץ ... לנקבציו (נו 8); לא ידעו ... לא ידעו (11).
 נגששה ... נגששה (נט 10); וילבש ... וילבש ... תלבשת (17);
 גמלות ... גמול ... גמול ... (18).
 גוים ומלכיהם ... הגוי והממלכה (ס 11, 12); תחת ... אביא ...
 ותחת ... אביא ... ותחת ... ותחת ... (17).
 לא יאמר לך עוד ... לא יאמר עוד ... (סב 4) חפצי בה ...
 בעולח ... חפץ ... תבעל (שם); יבעל ... יבעלך ... ומשוש ... ישיש
 (5); אַל דמי ... וְאֵל דמי (7); עברו עברו ... סלו סלו המסלה (10);
 וקראו להם ... ולך יקרא (12).
 דרכתי ... ואדרכם ... (סג 3); אתה אבינו ... אתה יי אבינו (16).
 ירדת מפניך הרים נזלו (19).
 ירדת מפניך הרים נזלו (סד 2).
 שלמתי ושלמתי (סה 6);
 הנה עבדי ... ואתם ...
 הנה עבדי ... ואתם ...
 הנה עבדי ... ואתם ...

הנה עבדי ... ואתם ... (14,13);
לא ... ואחר ... , לא ... ואחר ... (22)
גם המה בחרו ... גם אני אבחר ... (סו 4:3); קול ... קול ...
קול ... (6); בטרם ... בטרם ... (7); למען ... למען ... (11);
מנחמנו ... אנחמכם ... תנחמו (13).

ד ה ע ר ד ה :

בנוגע ליתר קשוטי המליצה שבישעיה ראה סטרי כתבים נבחרים, חלק ב',
כל הפרקים לתורת המליצה התנכית" צד 1 - 149.

ד. "כִּי" בהוראת "אֶכֶן" בספר ישעיה

המלה "כִּי" היא בעלת חוראות שונות, וחז"ל הביאו כבר בשם ריש לקיש את המאמר: כי משמש בדי לשונות: אי (אם), דילמא (אולי), אלא (כי אם), דהא (יען) (גטין צ ע"א). וכאשר נתבונן בכל המקומות שהיא באה בתנן נמצא כי לה חוראות הרבה יותר מאלה¹:

אחת ההוראות האלה היא הוראת חזוק הדברים, הוראת "אֶכֶן", "אמנם כן"; והיא באה בראשית המשפטים, בלי כל קשר אל מה שכתוב לספניה, כמו מלת "אֶכֶן"² (אֶכֶן) בערבית, ובהוראה זו היא באה ביחוד בספרי ישעיה³ ותהלים.

והנני מביא פה את רשימת המקומות שבהם היא באה בהוראה זו בספר זרז⁴:

- כי כשלה ירושלם (ג 8).
- כי על כל כבוד חסה (ד 5).
- כי את על סבלו (ט 3); כי כל סאון (4); כי ילד ילד לנו (5);
- כי בערה כאש רשעה (17).
- כי ירחם יהוה את יעקב (יד 1).
- כי בליל שדר ער... כי בליל שדר קיר... (טו 1); כי מעלה הלוחית (5); כי דרך חרנים (שם); כי מי נמרים (6); כי יבש חציר (6); כי הקיפה הזעקה (8); כי מי דימון (9); כי אשית על דימון נוספות (שם).

1 במלון בן־יהודה תוספת מלה זו שנים עשר עמודים גדולים!
(ח"ה צד 2826 – 2838).

2 מענין הדבר כי בבוא מלה זו בצורה שונה מעט, בצורת "אֶכֶן" או "אֶכֶן" יש לה הוראת "כי" הרגילה בבואה אחרי פעל, היא הוראות "ש" –.

3 במלון בן־יהודה הובאה רק דגמה אחת מספר זה (ישעי' טו 1), וגיוניוס המביא הוראה זו בתור ההוראה העקריית למלה זו מביא ג"כ רק דגמה אחת מספר זה, וגם היא באה רק אחרי שבועה (חי אני נאם ה' כי כלם כעדי תלבשי – מט 18) שלא ברור אם זוהי הוראתה במשפט זה.

4 רבים מהם הם למי השערתי אני.

- כי כה אמר יהוה (יח 4) ; כי לפני קציר (5).
כי כה אמר אלי אדני (כא 6, 16).
כי כה יהיה בקרב הארץ (כד 13).
כי גם כל מעשינו פעלת לנו (כו 12).
כי עיר בצורה בדד (כז 10).
כי כל שלחנות מלאו קיא צאה (כח 8) ; כי צו לצו (10) ; כי בלעגי
שפרו (11) ; כי בפקר בפקר (15) ; כי קצר המצע (20) ; כי כהר פרציים
יקום יהוה (21) ; כי לא בחרוך (26).
כי היו בצען שריו (ל 4) ; כי כה אמר אדני (15) ; כי עם בציון ישב
(19) ; כי מקול יהוה יחת אשור (31) ; כי ערוך מאתמול תפתה (33).
כי כה אמר יהוה (לא 4) ; כי ביום ההוא ימאסון (7).
כי ארמון נטש (לב 14).
כי אם שם אדיר יהוה לנו (לג 21) ; כי יהוה שפטנו (22).
כי רותה בשמים חרבי (לד 5).
כי מירושלם תצא שארית (לו 32).
כי כה אמר יהוה (מה 18).
כי ידעתי בגוד תבגוד (מח 8).
כי עתה תצרי מיושב (מט 19) ; כי כה אמר יהוה (25).
כי נחם יהוה ציון (נא 3).
כי כה אמר יהוה (נב 4-3).
כי כאשה עזובה (נד 6) ; כי מי נח זאת לי (9) ; כי ההרים ימושו (10).
כי בשמחה תצאו (נה 12).
כי כח אמר רם ונשא (נו 15) ; כי לא לעולם אריב (16) ; כי רוח
מלפני יעטוף (שם).
כי כארץ תוציא צמחה (סא 11).
כי הנני בורא שמים חדשים (סה 17).
כי כה אמר יהוה (סו 12) ; כי הנה יהוה באש יבוא (15) ; כי באש
יהוה נשפט (16) ; כי כאשר השמים החדשים (22).

ה. „על-כֵן” בהוראת „אֶכֶן” בספר ישעיה

המבטא „על-כֵן” בא ברגיל בתנך אחרי הבעת איזו עבדה שהיא גורמת לעבדה אחרת, כגון: כי ששת ימים עשה יהוה וכו' וינח ביום השביעי, על כן ברך יהוה את יום השבת ויקדשהו (שמות כ' 11). יען כי נח אחרי עשית השמים והארץ לכן ברך את היום הזה וקדשהו. אך בישעיה (בחלקו הראשון) הננו מוצאים במקומות אחדים מבטא זה בא לא בקשר עם עבדה שנזכרה לסניג, ובתור סבה למה שיבוא אחריו. כי אם בהתחלת מאמר. ובמקומות האלה אין ספק כי מבטא זה בא רק לחזק את האמור, והוראתו כהוראת „אֶכֶן”.
ואלה הם המקומות האלה:

- על-כן על בחוריו לא ישמח אדני (ט 16).
- על-כן שמים ארגיזו (יג 13).
- על-כן חלצי מואב יריעו (טו 4).
- על-כן מעי למואב ככנור יהמו (טז 11).
- על-כן מלאו מתני חלחלה (כא 3).
- על-כן בארים כבדו יהוה (כד 15).
- על-כן לא ירחמנו עשהו (כו 11).